

SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

UNDER MEDVERKAN AV
INTENDENT *BENGT CNATTINGIUS*,
OCH
KOMMINISTER *RAGNAR STENBERG*

UTGIVEN AV
ARTHUR ADELL
KYRKOHERDE

TJUGOSJÄTTE ÅRGÅNGEN 1951

Skånska Centraltryckeriet, Lund 1951

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida
<i>Adell, Arthur:</i> Knut Peters in memoriam	1
<i>Cnattingius, Bengt:</i> L. I. Wahlman som kyrkobyggare	99
<i>Edlund, Lars:</i> Rikskyrkosångshögtiden i Uppsala	5
<i>Helander, Sven:</i> Gudstjänstlivet i Svenska Kyrkan	30
<i>Holte, Ragnar:</i> Lectionarium för daglig bibelläsning	33
<i>Johansson, Hilding:</i> Svenska litanior från medeltiden	43
<i>Kilström, Bengt I.:</i> Kalkens tillbehör	11
Kyrkosångens Vänner	23, 61
Laurentius Petri Sällskapet	22, 59, 94, 126
Meddelanden	30
<i>Lindhagen, Lars:</i> Sveriges allmänna Organist- och Kantors- förenings 50-års jubileum	97
<i>Lindqvist David:</i> Ritual och böner	109
<i>Redin, Jan:</i> Mortorps handbok och mässbok 1548	72
<i>Segelberg, Eric:</i> Liturgiska reformer och förnyelsestävanden inom Greklands ortodoxa kyrka	116
<i>Stenberg, Ragnar:</i> Kyrklig skrud och prydnad 1950	13
<i>Stolt, Bengt:</i> En liturgisk färgkanon från 1700-talets början ...	8
— » — Korstecknet i svenskt gudstjänstliv	84

<i>Wahlström, Bengt</i> : Änglapsalmerna i den swedbergska psalm- boken	16
— » — Ett bidrag till den adliga psalmdiktningen historia ...	38
— » — Hymnologica Petersiana	65
— » — Christina Juliana Oxenstiernas andliga visa	66
— » — Ett bidrag till dialogpsalmens historia	102
<i>Ahlén, Waldemar</i> , Svensk orgelkonst under 1950	61
Recensioner	29, 51, 91, 120

25?

SVENSKT GUDS- TJÄNST- LIV

*Tidskrift för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

HÄFTE 1 / ÅRGÅNG 26 / FEBR. 1951

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

Bilaga medföljer.

II

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V
ORGAN FÖR LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPET

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING

SAMT SOM REPRESENTANT FÖR SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER:

KOMMINISTERN RAGNAR STENBERG, LIDINGÖ.

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Tidskriften utkommer med 32-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i mars, maj, september och december.

Red. adr.: Söderköping. Rt 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt 175 00. Postgiro 30843

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller: Kyrkoherde **A. Adell**, Söderköping: Knut Peters in memoriam. — Musikdirektör **Lars Edlund**, Tranås: Rikskyrkosångshögtiden i Uppsala. — Fil. lic. **Bengt Stolt**, Uppsala: En liturgisk färgkanon från 1700-talets början. — Pastor **B. I. Kilström**, Uppsala: Kalkens tillbehör. — Komminister **Ragnar Stenberg**, Stockholm: Kyrklig skrud och prydnad 1950. — Teol. lic. **B. Wahlström**, Uppsala: Änglpsalmerna i den swedbergiska psalmboken. — Laurentius Petri Sällskapet. — Kyrkosångens Vänner Centralkommitté. — Siftskretsarna. — Recensioner. — Gudstjänstlivet i svenska kyrkan.

Skånska Centraltryckeriet, Lund

Grönegatan 14 - Tel. 102 75

H. LINDEGREN

Medlem av SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING.

*Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god »orgelmässig» ton.
Mångårig erfarenhet.*

**ORGELBYGGARE
GÖTEBORG**

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN 14 26 38

FABRIKEN 14 93 38

Köhler's
AN KLICHÉER

ST. NYG.54 • T 10842 • 16734 • MALMÖ

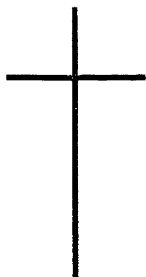
UNIVERSITETS
BIBLIOTEKET
LUND

KNUT PETERS

1894—1951

K N U T P E T E R S

IN MEMORIAM

Med bittert vemod ristas korset över Knut Peters. Öväntat, efter blott några få dagars sjukdom kom uppbrottet. Med ännu helt obrutna krafter, andligt och lekamligt, kallades han från oss.

En återblick över hans gärning i den svenska kyrkan ger bilden av en ovanligt mångsidig livsgärning.

Efter tioårig prästerlig tjänst i Göteborgs och Linköpings stift avlade Peters år 1926 en väl meriterad teol. lic.-examen med den teologiska fakultetens mest vittfamnande ämne, praktisk teologi, som huvudämne. Inom de flesta av dess grenar besatt han en ingående beläsenhet. De teoretiska kunskaperna gjorde han sedan i hög grad fruktbarande i sin praktiska gärning, som därigenom kom att visa en stor mångsidighet. Knapast något mänskligt var honom främmande.

Kyrkorätten hörde väl icke till hans mest älskade ämnesområden, men också däri var han hemma. Hans förordnande som folkbokföringsinspektör vittnar därom. Som en parentes i hans övriga ivriga arbete redigerade han Göteborgs stifts matrikel år 1945, en förebild i fråga om noggrannhet, en av de få prästmatriklar som verkligen utkommit på tänkt tid, utarbetad på en rekordtid av mindre än 2 år.

Sin förfarenhet i kyrkokonst ådagalade han vid de ombyggnader han fick vara med om att genomföra: i V. Tollstad och i Söndrum, med dess vackra tillbyggda sakristia; liksom slut-

ligen i återuppförandet av S:t Olofs kapell på Tylösand. Hans kunskaper inom kyrkokonsten och hans säkra omdöme kunde här ge inspiration åt de skickliga fackmännen vid hans sida: arkitekt Wadsjö, intendent Salvén och konstnären Erik Abrahamsson.

För sin examen hade Peters gjort ingående studier i psalmhistorien, ett studium som i förening med hans goda minne gjorde det möjligt för honom att uppta G. T. Lundblads fallna mantel. Dennes psalmvalslista utgav han i omarbetat skick år 1938 till hjälp för psalmsättningen i högmässan. Den har länge varit en förebild i vida kretsar av kyrkans prästerskap och delvis satt spår i den nuvarande evangeliebokens anvisningar till ingångs- och gradualpsalmer.

Koralhistorien ägnade Peters ett allvarligt studium, som resulterade i en starkt kärlek till reformationstidens koral, en kärlek som han icke stack under stol med. Tillsammans med Albert Runbäck utarbetade han det förslag till "Koraler till den nya psalmboken", som utgavs år 1937, såsom ett diskussionsinlägg i det pågående arbetet för den nya koralboken. Redovisningen för hans ingående studier i koralböckernas och koralmelodiernas historia kom i den av Peters-Runbäck redigerade s. k. Glerupska koralboken år 1940. Dess register över koralböcker och melodier torde i sin noggranhet böra betraktas som förebildlig, och är en värdefull uppslagsbok.

För körsången, som under hans prästerliga tjänstgöring vunnit en väldig omfattning, intresserade han sig dels praktiskt inom kyrkosångsförbunden i Linköpings stift och i Hallands län, dels också genom att i samarbete med David Åhlén år 1935 utge den mycket använda samlingen *Körkoraler* av Joh. Seb. Bach.

Men hans stora intresse och hans särskilda kärlek gällde liturgien och den liturgiska sången, den s. k. gregorianska sången, den i eminentaste mening "kyrkliga" sången, där han utfört ett banbrytande arbete. Detta är egentligen mycket märkligt. Denna musik är rent vokal och själv kunde Peters icke sjunga. Men han hade ett fint öra för både välljudet och rytmen

och detta gjorde att han ägde en sällsynt förmåga att lägga det svenska språket under den gammalkyrkliga musiken med dess latinska text. Hans klart uppställda och översiktliga handledning "Den gregorianska sången", som han utgav år 1930, blev banbrytande på detta område och har för många präster och kyrkomusiker öppnat vägen till en förut sluten del av musikens värld.

De svenska liturgiska källorna från medeltiden och reformationstiden gjorde han till föremål för mycket ingående studier, om vilka åtskilliga uppsatser också i denna tidskrift vittna. Under sin tid som komminister i Linköpings stift ägnade han sin uppmärksamhet åt vårt äldsta tryckta breviarium, Breviarium lincopense, av år 1493. Genom tillmötesgående från Linköpings stiftsbibliotek kunde han disponera ett så långt möjligt komplett exemplar, som han sedan avskrev. Det var nog hans avsikt att även göra den till föremål för ingående vetenskaplig undersökning. De vidriga omständigheter, under vilka den liturgiska forskningen i vårt land hittills arbetat, lade emellertid en hämsko på hans iver. Först efter det att mer än femton år förflutet från tiden för iordningställandet av manuskriptet, kunde han få påbörja utgivandet av nytrycket av denna urkund från vår medtidskyrka. Det är en glädje för Laurentius Petri Sällskapet att ha fått medverka till möjliggörandet härav. Förra året utkom första delen, och under arbetet med korrekturläsningen av den andra delen föll pennan ur hans hand. Manuskriptet är emellertid så väl genomarbetat att det fortsatta utgivandet kan fullföljas utan nämnvärd tidsutdräkt. Det skall för sällskapet vara en hederssak att fullfölja utgivandet i hans anda.

Den ingående kännedom om den svenska medeltida breviarietraditionen, som Peters förvärvade genom detta redigeringsarbete, betydde att en fast grund kunde läggas för det restaureringsarbete av tidegården i dess evangeliska gestalt, som har sin främste tillskyndare i honom. Hans ingående förtrogenhet med ej blott den textliga men också den musikaliska sidan av

problemet gjorde det möjligt att redan från första början inrikta detta förnyelsearbete på en fullständig restaurering av tidebönen. När den tryckta texten förelåg var alltid den musikaliska dräkten genomtänkt, om än dess slutliga gestalt bestämdes först vid musikens tryckande. Resultatet av Peters teoretiska studier, vetenskapliga forskning och praktiska kunnande föreligger i de tätt på varandra följande upplagorna av den evangeliska tidegården, samlad 1944 i Den svenska tidegården och 1949 i Det svenska antifonalet I. Antifonalets andra del föreligger färdig att befordras till trycket.

Tidskriften Svenskt Gudstjänstliv räknar med tacksamhet honom såsom en av medredaktörerna från början. Även då hans medverkan icke redovisats i uppsatser av hans penna har hans inspiration dock ständigt värmt och stött den ansvarige utgivaren.

Laurentius Petri Sällskapet står i tacksamhetsskuld till honom såsom en av dess grundare och tillskyndare och sedan 10 år som dess vice ordförande. Genom hela sitt arbete, icke minst genom många föredrag vid kurser och möten, har han berett marken för sällskapet och befordrat dess växt.

Inom stiftskretsen av KSV i Linköpings stift var han ivrigt verksam och dess centralkommitté tillhörde han som adjungerad ledamot under flera decennier.

För den som lärde känna Knut Peters personligen står han i minnet såsom en man av sällsynt mångsidighet, en mångsidighet, som aldrig blev till ytlighet därför att den ständigt parades med vidsträckt beläsenhet och ett oavvisligt krav på noggrannhet och exakthet. Han ägde en brinnande, nästan rastlös arbetshåg, och därtill en förfinad liturgisk och konstnärlig stilkänsla.

Han var en trofast vän, med förståelse för sina medarbetares vilja till självständighet i omdömet, och hans personliga umgänge livades av en frodig humor och en aldrig svikande vänlighet.

Arthur Adell.

Några reflexioner kring Rikskyrkosångshögtiden i Uppsala den 20—23 oktober 1950.

»Året 1950 skall, om så är Guds vilja, bli ett märkesår för kyrkosången i vårt land.

Sveriges Kyrkosångsförbund lägger sitt första kvartsekel bakom sig. Det är stort att förbundet fått verka, växa, förkovras och stärkas, församlingarna och sångarna till gagn och uppbyggelse, under en tid då andligt, moraliskt, kulturellt och politiskt nedbrytande krafter stormat fram över kristenheten.»

Ur »Inbjudan» i Rikskyrkosångshögtidens möteshandbok.

»Det värdefullaste med en sådan här sammankomst är att den blir en imponerande och inspirerande manifestation av kyrkosångsrörelsen». Yttrandet fälldes vid en kopp kaffe på Domtrappskällaren i Uppsala efter den stora högtidens konsert med nyare svensk kyrkomusik, och mannen bakom orden var en av landets store i musikaliskt avseende, representerad vid konserten med uppmärksammade hymner för bl. kör. Han uttryckte vidare sin beundran inför det faktum, att, år 1933, Bachs h-mollmässa uppfördes vid en kyrkosångshögtid i Örebro av en kör, bestående av idel enkla amatörer från landsbygd och småstäder, under ledning av eldsjälén Adolf Andrén, som ensam översatte texterna till svenska, som stencil-tryckte hela det väldiga körpartituret, som reste runt i sitt stifts bygder och lärde deltagande bönder och stadsbor att hjälpligt klara av de för dem synnerligen avancerade körstämmorna, som arbetade och slet — och genomförde uppförandet! En sentida specialist på barockmusikalisk uppförandep Praxis skulle väl antagligen ha haft många och allvarliga invändningar gentemot framförandet. Men denna rätt fantastiska pionjärgärning har han inte rätt att döma på samma sätt som han bedömer ett framförande i våra dagar, och, för att fortsätta att citera nyssnämnde musikpersonlighet, »det måste ändå anses märkligt och imponerande att bönder i Mellansverige går bakom plogen och gnolar på körstämmor ur J. S. Bachs »Hohe Messe», vilket naturligtvis med stor sannolikhet måste ha inträffat, då deltagarna i Örebro-högtiden voro tillbaka i sin vardagliga gärning.

Vad som under 25 år har utträttats i vår Kyrkas hägn av Sveriges Kyrkosångsförbund och framför allt det personliga arbetet av eldsjälär i dess leder är av stort värde. Citatet från möteshand-

boken har rätt, då det säger, att »förbundet fått verka, växa, förkovras och stärkas» i en tid, då mycket annat skönt och sant har rivits ned av onda och vreda stormar. Detta är värt att ödmjukt tacka för.

Som manifestation av kyrkosångsrörelsen måste Uppsala-högtiden betraktas som imponerande. Drygt 2000 sångare från Mellansverige och Norrland hade mött upp, en siffra, som låter oss ana vilka organisatoriska svårigheter, som mötesbyrån hade att bemästra. Att dessa avklarades på ett glänsande sätt är värt en vacker eloge.

Dagordningen var full av repetitioner, konserter, samkväm och gudstjänster. För flertalet av deltagarna var väl Rikskörens konsert det mest spännande. Spänning torde också de ha erfarit, som skulle leda den 2000-hövdade skaran i det allt annat än lätta hymnprogrammet, nämligen Henry Weman och David Ahlén. Visst slet det i rytmen här och där, och sjöngs säkerligen ganska orent av många, men medelproportionalen på, låt oss säga, 1500 st. litet orena »a»-n uppfattas ändå som ett acceptabelt rent »a». Bra gjort var det emellertid att så pass kunna klara av svårigheterna. Åran kan delas lika på alla: konsertens erfarna och säkra dirigenter, de många nitiska körledarna landet runt, och sist, men inte minst, sångarna själva. — Jättekörer är nu ett särskilt kapitel. Även om det är fråga om en enskilt arbetande kör av jätteformat, så kan vad man vinner i klangprakt och massverkan knappast uppväga de brister i klarhet och precision, som måste vidlåda en så stor kör. Vad nu Rikskören i Uppsala beträffar, så föreligger det en stor risk för att mindre kunniga korister uppfattar denna körklang av 2000 sångare som en *mönsterklang* och i sin hemortskör av 15 personer försöker att imitera den överväldigande klang som de upplevde i Uppsala. Vad som blir resultatet av detta förstår varje erfaren körledare. Med tanke på *körkulturens* utveckling måste det därför anses vara av större vikt, att de många sångarna får rikliga tillfällen att höra föredömlig körsång av mindre körer, inte bara professionella, utan även sådana av amatörer som de själva. Härtill gavs tillfälle i Uppsala, och man vill hoppas, att denna synpunkt ägnas stor uppmärksamhet vid kommande kyrkosångshögtider. Jag vill med det sagda inte förneka den storslagna upplevelse, som Rikskören skänkte såväl deltagare som åhörare. Jag vill bara peka på en fara.

Här skall inte givas något detaljerat referat av det rikhaltiga Uppsalaprogrammet, bara några intryck från två av konserterna.

Lördagens program med nyare svensk kyrkomusik var ett gott initiativ, och det gav en bra bild av moderna kyrkomusikaliska stilriktningar i Sverige. »Linjerna klarare i svenskt kyrkomusikaliskt skapande», skrev en anmälare efter den konserten. Att döma efter programmet ifråga, så var uttalandet glädjande nog sant. De musikaliskt starkaste intrycken fick undertecknad, för sin del, av Rosenbergs och Lidholms körkompositioner. Den förres hymner, särskilt »Såsom en handsbredd», väl framförda av Adolf Fredriks kyrkokör, Stockholm, under Folke Brundin, blev en stark upplevelse. Här är det fråga om levande musik. Ingvar Lidholms oerhört krävande »Laudi» övertygar vid varje åhörande om sin upphovsmans djupa musikalitet och fina gestaltningförmåga. Och så som de sjöngos av Kammarkören med Eric Ericson! Det har sagts förr, men tål att sägas igen: vore den kören tysk, fransk eller schweizisk så hade den världsrykte! (Ett farligt sätt att uttrycka sig, men antagligen ingen allvarlig överdrift!)

Henry Wemans »Utan bröllopskläder» skall senare omnämnas i denna tidskrift. Den sjöngs utmärkt av Bernhard Sönerstedt, för vilken Rikskyrkosångshögtiden måste ha varit ett pressande konditionsprov, som han dock klarade på ett mycket förnämligt sätt.

Uppsala Domkyrkokör sjöng tre hymner av Gunnar Thyrestam, en man, som svensk kyrkomusik har anledning att tacka för ett flertal goda och användbara verk.

Två moderna orgelverk framfördes av Alf Linder: Fantasi och fuga av Hilding Rosenberg (komp. 1941) och Fantasia ostinata, komp. 1949 av Gustaf Carlman. Rosenbergs stycke erinrar, åtminstone vad orgelsatsen beträffar, om Bach. Det var svårt att få någon riktig helhetsuppfattning om Carlmans Fantasia ostinata efter bara ett oförberett åhörande. Stycket verkade litet för mycket mosaikartat i formen, ett intryck som kanske kan förklaras av de täta klangväxlingarna.

Hela Rikskyrkosångshögtiden firades, så att säga, i Bach-jubi- léets skugga. Den store Thomaskantorns namn förekom på alla konsertprogrammen utom på det, som gällde ovan refererade konsert. Högtidens kulmen var söndagskvällens framförande av Johannespassionen. Kören var Uppsala Domkyrkokör. Solisterna voro Kerstin Lindberg-Torlind, Gerdi Keil, Uno Ebrelius, Per Arne Dahlin och Bernhard Sönerstedt. August Wenzinger, förnämlig musiker från Basel, medverkade med utomordentligt gambspel.

Orkestern bestod av stadens egna musiker plus några från Hovkapellet, och dirigent var Henry Weman. Korallerna sjöngos av den i koret placerade Rikskören under ledning av Folke Brundin. Det blev ett minnesvärt framförande. Kanske minns man helst Uno Ebrelius sällsynt förnämliga sätt att sjunga evangelistens svåra parti. Han hör verkligen till de utvalda, när det gäller sådana uppgifter. Weman höll god rytmisk spänst i körerna, som dock, i anmälares tycke, ibland gavs i ett något forcerat tempo. Ingen åhörare torde glömma den klang som fyllde domen när de över 2000 sångarna förenades i det väldiga verkets storslagna slutkoral: »Sänd, Herre, dina änglar ut», sjöngo de. Om det var hjärtans enträgna böner eller bara mäktigt ljudande malm som steg upp emot de gotiska kryssvalven, det vet Gud allena. Men det var som om själva de månghundraåriga murarna hade sjungit...

Lars Edlund.

En liturgisk färgcanon från 1700-talets början.

Vi vet ännu ytterst litet om vilka liturgiska färger, som inemot 1800-talet användes i vårt land under kyrkoårets olika delar. Detta problem behandlas mycket sparsamt i alla hittills publicerade arbeten om våra äldre kyrkliga textilier. 'Någon svensk färgcanon känna vi ej', heter det i Agnes Brantings 'Textil skrud i svenska kyrkor' (s. 187). Under medeltiden säges ha använts paramenter i vitt, rött, svart, grönt, gult, violett, blått och grått. Det heter vidare (s. 190): 'Alla här nämnda liturgiska färger, utom grått, hvilken endast var avsedd för askonsdagen¹⁾, finnas i Sverige ännu i behåll²⁾ och synas i stor utsträckning hafva brukats ända in till 1800-talet, då färgerna reducerades till rött och svart.'

Om nutiden yttrar Agnes Branting: 'De liturgiska färgerna rött, hvitt, svart, violett och grönt äro allmänt i bruk.' Förf. betraktar

¹⁾ Troligt är, att grått använts under större delen av fastan, vilket under medeltiden var sed i många engelska stift. Härpå tyder också de många grå paramenter, som ännu under 1600-talet funnos kvar i flera landskyrkor i Uppland.

²⁾ I Enköpings museum förvaras en grå mässhake från Vallby kyrka i Uppland. Den torde dock ej vara medeltida.

tydiligen den färgcanon, vari dessa ingår, som en lämplig norm för nutida gudstjänstliv. Ingenstädes nämnes, att just dessa färger ingår i den efterreformatöriska romersk-katolska canon, som torde ha funnit vägen till vårt land via den tyska paramentsrörelsen och vunnit insteg under 1900-talets första årtionden. En jämförelse mellan engelsk medeltida färgtradition och de svenska kyrkornas textilbestånd i äldre tid gör det emellertid troligt, att den färgcanon, som blivit den vanliga i dagens Svenska Kyrka, knappast torde ha brukats i vårt land före vår egen tid.

I en räkenskapsbok från Övergrans kyrka i Uppland, signum L I:1, nu i landsarkivet i Uppsala, finnes emellertid en utförlig färgcanon från 1700-talets början. Den anföres här i sin helhet.

Anteckning huru Mässhakar och Altarkläder med mera om Åhret brukas skola.

1. Mässhakar.

No 1. Om Julhälgen en Silfver och Guldblommerad Mässhaka med Christi Crucifix af ächta pärlor.

No 2. Om Påsken en Blå Plys Mässhaka med Guldbordering på Ryggen.

No. 3. Om Pingsthälgen en Röd Plys Mässhaka med Silfverdukz Korss på Ryggen.

No. 4. Om Bönedagarna en af blått utskurit Plys med Guldgalons Korss och två små Vapner på Ryggen.

No. 5. När Mässa holles på Apostla dagarna, Michels Mässo och Allhelgona dag, och andra Extra ordinarie tillfällen brukas en Röd utskuren Plys Mässhaka med Glitterbandz Korss på Ryggen, och omkring kanterna.

No. Noch om Bönedagarna brukas en Guld Moers Mässhaka med 2ne Röda korss alternatim.

2. Mässa Särckar.

No 1. Om Julen Mässesärcken af Bomuls Lärft med Atlask på Ärmarna och nedan Follen.

No 2. Om Påsken och Pingsten en Mässa Särck af Hållandz Lärft.

No. 3. På de andre Mässedagar en Mässesärck af Huslärft.

3. Altarekläden.

No 1. Om Julhélgen med Silfver och Guld blommerad Altarekläde.

No 2. Om Påsken ett Brokadels Altarkläde.

No 3. Om Pingsten ett Rött Armonsins Altare kläde.

No 4. Om Vintren ett Hvitt Tubins Altare kläde.

No 5. Om Sommaren ett Grönt utskurit Sammetz Altarkläde.

4. Altardukar.

No 1. Altarduk med Spetz af Guld inblandad, brukas Juhl, Påsk och Pingest.

No 2. Altarduk med uddig Spetz brukas store Bönedagar, och andre infallande Mässedagar.

No 3. Altarduk utan Spetz omkring, men mitt uti fattad, brukas alla Söndagar om Åhret.

5. Diskdukar.

No 1. Diskduk af åtskillige Spetzar, här och där med Guld infattad och Guldkant omkring, brukas alla Högtider.

No 2. Diskduk af Dräll, brukas alla Bönedagar och andre infallande Mässedagar.

6. Kalckkläden.

No 1. Kalckklädet af Rött Taft med Christi Crucifix brukas i alla Högtider.

No 2. Ett Hwitt gammalt med Silkes Blommor och Silfver Spetz, brukas på alla andra Mässedagar.

7. Pungar eller Håfwar.

No 1. Den nya Pungen med swarta Näppor brukas alla Högtider.

No 2. Den röda Sammetz Pungen med Silfwer Galoner och wippa i båtnen, brukas alla Söndagar. Men för större beqwemlighet är sedermera den ändring derwid skiedd, at de skola bägge brukas tillika både i Högtiderna och på Söndagarne, skolandes Kläckaren bära den förra på Manfolkszijdan och kiörkiowaktaren den senare för Qwinfolksbänkarna.

Denna färgcanon synes ha nedtecknats av Johan Hammarin, född 1665, kyrkoherde i Över- och Yttergran 1703, död 1749. Omedelbart efter ett avsnitt räkenskaper, utförda av annan hand, följer ovanstående 'Anteckning', vilken omfattar tre sidor, och omedelbart efteråt följer en odaterad inventarieförteckning, undertecknad av Hammarin. Den innehåller emellertid uppgift om kyrkans kontanta medel år 1713 och torde därför ha nedtecknats detta eller följande år. Å andra sidan inköptes mässhake och antependium av fransk gyllenduk år 1714 och mässkjortan av 'Huslärf't' år 1715 (L I: 3 s. 10). Vår färgcanon torde alltså ha avfattats omkring 1715.

Låt oss närmare studera de olika liturgiska färgerna! För jul och påsk hade man måhända väntat sig vitt. De inventarieförteckningar från 1600-talet, som bevarats, visar emellertid, att guld- och silverbrokad varit betydligt vanligare än vitt. Att blå mässhake användes vid påsken torde bero därpå, att ifrågavarande skrud var en av kyrkans vackraste. Den kallas år 1750 'Blågrön' och 1780 'Siögrön', vilket tyder på att den varit av samma slags tyg som den blå, i viss belysning grönskimrande mässhaken från

1500-talets början, som bevarats i den närbelägna Litslena kyrka. Rött vid pingst och på apostladagar är i överensstämmelse med allmän medeltida sed. Blått på böndagarna torde bero på dessa dagars botkaraktär. I engelsk och fransk medeltidstradition är blått en botfärg, och i vårt land synes under medeltiden och 1600-talet blått ha varit en mycket vanlig och violett en så gott som okänd färg, varför blått torde ha varit vår medeltida fastefärg. I antependiernas användning lägger man märke till att vitt om vintern och grönt om sommaren motiveras utifrån årstiderna — måhända en efterrationalisering av en kvarlevande, liturgiskt grundad tradition.

Mässkjortor, altardukar, diskdukar (användes att täcka altarringen vid kommunionen), kallkläden och håvar har tydligen använts efter den principen, att de finaste föremålen nyttjades vid de största högtiderna. Intressant är mässkjortan 'med Atlask på Ärmarna och nedan Follen', därför att mässkjortor med besättningar vanligen torde ha varit ur bruk vid 1700-talets början. Uppgifter från 1600-talets mitt och tidigare ger vid handen, att till varje mässhake i regel hört en mässkjorta med besättningar i samma färg. I exempelvis Vätö kyrkas inventarium för år 1653 nämnes en 'mässesärck' efter varje mässhake. 1713 års inv. för Övergran upptar 'Twänne rygglinor, den ena blå, och ten andra röd, begge af sammet', vilka torde ha hört till var sin av de tidigare nämnda mässhakearna. Den mässhake, som användes på apostladagarna, kallas i samma inv. 'En rödbrun Mässehaka gammal af blommerat Sammet', vilket tyder på relativt hög ålder.

Med utgångspunkt från paramenternas användning i en enda kyrka är det givetvis vanskligt att draga några slutsatser angående äldre svensk tradition i gemen. Men en systematisk undersökning av våra äldre kyrkoarkivalier skulle måhända ge oss säkra underättelser härvidlag.

Bengt Stolt.

Kalkens tillbehör.

Några kyrkotextila synpunkter.

Runtom i vårt land kan man skönja resultaten av ett återuppvaknat intresse för kyrklig skrud och prydnad. Nya, vackra mässhakar från våra framstående ateliér återfinnas i de flesta kyrkor. Likaså torde väl det stora flertalet kyrkor ha anskaffat ett eller flera antependier under de senaste decennierna. Allt flera kyrkor börja nu äga en komplett uppsättning av de liturgiska färgerna.

Förutom mässhakar och antependier plägar man också skaffa predikstolskläden i kyrkoårets färger.

Men det finns ett område inom kyrkotextilierna, som är i förvånansvärt hög grad försummat och bortglömt. Jag tänker härvid på de textilier, som ha med nattvardsfirandet att göra. Om man bortser från den prästerliga skruden, som ju är i kyrkolagen föreskriven vid nattvardsgång, och riktar uppmärksamheten på de till kalken hörande textilierna, kan man icke upphöra att förvåna sig över torftigheten och bristfälligheten på detta område. Kalken skall ju övertäckas med ett kalkkläde (velum), vilket endast avlägsnas under själva nattvardsmässan. Detta bör helst vara av samma färg, som mässhaken och antependiet och kan f. ö. med största lätthet tillverkas samtidigt med dessa av samma stoff. Om man nu betraktar vårt bestånd av kalkkläden, så visar det sig, att det är ytterligt få kyrkor, som ha kalkkläden i alla färger. Vidare är det mycket få kyrkor i varje fall på landet, som överhuvudtaget äga ett enda kalkkläde från vårt århundrade. Ett icke ringa antal kyrkor äga vackra kalkkläden från 1600- och 1700-talen, men de flesta kyrkorna torde vara försedda endast med 1800-talets mer eller mindre högstående alster på detta område. Ofta finns det sålunda endast ett svart kalkkläde i landskyrkorna, vilket ju föga går i stil med den textila utrustningen för övrigt. Ofta äro dessutom dessa ytterligt små, så att de knappast täcka kalkens kupa. Kalkklädet bör rätteligen vara så stort, att det täcker hela kalken. Dessutom förvaras ofta kalkklädena på ett mindre tillfredsställande sätt. Det är inte ovanligt, att dessa ligga hopvikta inuti de kistor, i vilka man förvarar kyrksilvret. Rätteligen bör ju kalkklädena förvaras i det skåp, där övriga textilier finnas, antingen i en kartong eller i en låda. Man kan också hänga kalkklädena över en stång eller rulla upp dem. Det måste alltså anses önskvärt, att församlingarnas uppmärksamhet riktas på här påtalade förhållanden. Anskaffandet av kalkkläden borde väl f. ö. vara en tacksam uppgift för våra kyrkliga syföreningar.

Vid nattvardsgången erfordras också torkdukar till kalken (purifikatorier). Dessa böra givetvis vara särskilda för detta ändamål tillverkade servetter. Materialet bör vara linne, duken bör försees med ett litet kors samt med kyrkans initialer. Nu händer det ofta, att prästgårdens matsalsservetter få tjänstgöra som torkdukar, vilka sedan tvättas tillsammans med den övriga tvätten utan att någon åtskillnad göres mellan det för kyrkligt och profant ändamål använda. Varje kyrka bör givetvis äga en uppsättning purifikatorier, och kyrkans tvätt bör helst tvättas för sig.

Av gammalt har man vid nattvardsfirandet använt en duk som underlag för kalken, det s. k. korporalet. Korporalet utbredes vid mässans början mitt på altaret, och sedan placeras kalken mitt på korporalet. Detta bör alltid vara av linne och försett med fem kors, ett större i mitten och ett mindre i vardera hörnet. Korporalet plägar förvaras i en särskild liten väska, som kallas bursa.

Bursan, som bör vara av samma färg som kalkklädet, placeras i sakristian ovanpå kalkklädet. Vid framkomsten till altaret placeras celebranten kalken till höger på altaret, tar ut korporalet ur bursan och breder ut detta på altaret. Kalken placeras sedan, som nämnt, mitt på detta, och bursan uppställs på altarets vänstra sida, till dess korporalet vid nattvardsmässans slut vecklats ihop. Då inlägges detta på nytt i bursan, vilken ånyo lägges ovanpå kalken. Bursa och korporale har under de senaste åren alltmer kommit till användning i Svenska kyrkan.

Slutligen är ännu ett föremål att nämna i detta sammanhang, nämligen den s. k. pallan. Pallan utgöres av en fyrkantig pappskiva, överdragen med linnetyg. Vid kalkens iordningställande i sakristian före gudstjänsten placeras pallan ovanpå patenen och under kalkklädet. Genom denna åtgärd får kalkklädet ett mycket vackrare fall än eljest. Under tillredelsepsalmen placeras pallan ovanpå den avtäckta kalken, sedan vinet gjutits i denna. Pallans uppgift är av rent praktisk art: att skydda kalken för nedfallande blomblad, flugor, damm o. s. v. Den ligger därför hela tiden på kalken utom då instiftelseorden läsas över kalken.

Torftigheten ifråga om nattvardsfirandets tillbehör i Svenska kyrkan får väl åtminstone delvis ses i sammanhang med nattvardslivets förfall över huvud taget hos oss. Samtidigt som vi bedja om och redan börja skönja en ny kärlek till Nattvardens gåva i vår Kyrka, böra vi också tänka på att förse våra kyrkor med de av ålder brukade tillbehör för nattvardsfirandet, som ha till uppgift att öka helgden och värdigheten kring denna högheliga handling.

Bengt Ingmar Kilström.

Kyrklig skrud och prydnad 1950.

Intresset för kyrkoarkitektur och kyrklig konst har under de senaste åren på ett glädjande sätt spritt sig utanför de egentliga fackmännens krets till en bredare allmänhet. Härom vittnar icke minst deltagandet i de utfärder till konsthistoriskt märkliga kyrkor, som under det senast förflutna året anordnats. Det initiativ till kyrkbussfärder, som togs av Stockholms Stiftsråd för ett par år sedan, har fullföljts i Svenska Dagbladets och Nordisk Resebureaus regi med största intresse från allmänhetens sida. Det har också blivit mer och mer vanligt, att kyrkliga sammanslutningar göra studieresor till några historiskt intressanta medeltidskyrkor.

Under året ha flera sådana resor företagits från Stockholm och orter i Stockholms närhet. Stockholmskretsen av K. S. V. har härvid varit en föregångare, och dess sedvanliga vårutfärd för studium av kyrkor och orglar samlar alltid en grupp intresserade deltagare.

Kontaktskonferenserna i Sigtuna mellan präster och konstnärer ha även fortsatt. Ett resultat av dessa är den lilla samlingen av föredrag, som hölls i Sigtuna 1949 och som utgivits under titeln *Kyrka och konst 1950*. Särskilt fäster man sig där vid Evert Palmers värdefulla studie *Kult och konst med väsentliga synpunkter på den liturgiska konstens problem*. Samma frågekomplex har också behandlats av undertecknad vid sammankomst med Gästriklands Prästsällskap. I Stockholm har vid några tillfällen anordnats föredragsserier i kyrklig konst och liturgiska frågor. Genom tillmötesgående från Historiska Museets ledning kunde i museilokalen på inbjudan av Diakonistyrelsens konstutskott och Librarias styrelse en sammankomst mellan präster, konsthistoriker och elever vid Konsthögskolan och Konstfackskolan anordnas i maj månad. Med glädje noteras också den av K. S. V. i Linköpings stift anordnade textilkursen i Skänninge.

Trots restriktionerna på byggnadsområdet ha flera kyrkorestaureringar kunnat verkställas. Stort intresse tilldrog sig Nöttja kyrkas restaurering, vid vilken stavkyrkoplankor från en försvunnen kyrka på platsen anträffades. Dylika sällsynta fynd äro av största intresse för kännedomen om vår äldsta kyrkliga träarkitektur och dess omfattning. I detta sammanhang måste även erinras om den märkliga återuppbyggnaden och förnyelsen av Lidhults gamla träkyrka, vilken efter ett spännande byggnadshistoriskt detektivarbete av Fil. dokt. Erik Salvén och genom kyrkoherde Knut Peters ingripande kunnat nyuppföras såsom S:t Olofs kapell i Tylösand. Den gamla kyrkans byggnadshistoria och det nya kapellets uppbyggnad och inredning har skildrats i en vacker skrift, *S:t Olofs kapell i Tylösand. Historik och beskrivning av Knut Peters och Erik Salvén*. Ett ypperligt exempel på god, modern restaureringsteknik erbjuder Vänge kyrka på Gotland, som efter en omfattande renovering återöppnades för gudstjänst i februari månad. Kyrkans restaurerade interiör med den historiskt högst värdefulla Hegvaldsfunten längst nere i västpartiets förhall, det romanska krucifixet i triumfbågen och de luftiga valven är av största konsthistoriskt värde. Bilder ur kyrkobyggnadens historia och restaureringens

förlopp har tecknats i Julhälsningar till församlingarna i Visby stift av Erik Beijer.

Vårt lands ur alla synpunkter största och mest intresseväckande restaureringsfråga har under året på nytt aktualiserats, då prisnämndens beslut i omtävlingen om Uppsala domkyrkas restaurering offentliggjordes i början av året. Restaureringen har behandlats i flera artiklar av såväl dagspressen som fackorganen. En utmärkt redogörelse för de olika förslagen har givits i Julhälsning till församlingarna i Ärkestiftet av Öyvind Sjöholm, som gjort några beaktansvärda Reflexioner kring katedralen. Något slutgiltigt avgörande har icke uppnåtts genom denna förnyade tävlan. Vi torde sannolikt få vänta länge ännu på att den slutgiltiga restaureringen påbörjas. Under tiden bli domkyrkans kleristoriemurar och strävsystem steg för steg omdanade i en för byggnaden uppenbart främmande anda.

Under året har Erik Lundberg publicerat fjärde delen av sin stora allmänna arkitekturhistoria, Arkitekturens formspråk, som behandlar Västerlandets medeltid 1200—1450 och vars material huvudsakligen omfattar den kyrkliga gotiken. Den omfattande volymen på över fem hundra kvartosidor är synnerligen rikt illustrerad. Ett i alla avseenden stort verk har Johnny Roosval skänkt oss med »Gotländsk Vitriarius», en systematisk framställning av medeltidens gotländska glasmåleri och dess ikonografi. Arbetet utgör en ny länk i den dyrbara kedja av Roosvals gotländska undersökningar, där tidigare kyrkoarkitekturens och dopfontsskulpturens problem klarlagts. Typografiskt torde »Gotländsk Vitriarius» vara något av det yppersta, som sett dagen i vårt land. Dess färgplanscher kunna endast karakteriseras som utsökta. Serien Upplands kyrkor har också fortskridit ett gott stycke med ett flertal nya häften, som snart komma att samlas i en ny volym. Slutligen må nämnas undertecknads handbok i kyrkokonst och kyrklig konstarkeologi, Kyrka och Kyrkoskrud, som publicerats under året.

Lidingö den 4 januari 1951.

Ragnar Stenberg.

Änglpsalmerna i den swedbergiska psalmboken.

Jesper Swedbergs namn har icke utan skäl förknippats med änglpsalmer. Det är väl betygat, att han ofta och gärna i sina skrifter beskrev de heliga änglarnas ingripande i det mänskliga livet. Det är därför mycket märkligt, att han aldrig synes ha författat någon änglpsalm utan blott översatt tyska psalmer »Am Tage Michaelis».

I 1694 års psalmbok infördes icke mindre än fem änglahymner. Vid revisionen 1695 ansågo biskoparna detta antal för stort, varför man reducerade psalmerna på Mikaelidagen till tre. 1645 års psalmbok saknar alldeles änglpsalmer! Av de fem änglpsalmer, som ingå i den swedbergiska psalmboken, har Swedberg efter allt att döma översatt två eventuellt tre från tyskan. Det är nr. 224 »Gud låter här sin christenhet» och nr. 227 »O Herre Gud, wi lofwe tig». Beträffande nr. 226 »Gud ware tack och ähra / För helga änglars wacht» tycks mycket tyda på att psalmen blott bearbetats av Swedberg. Han uppgiver dock själv i sin biografi, att han författat psalmen.¹⁾ »Swedberg fecit.» Redan samtida psalmhistoriker ha opponerat sig mot Swedbergs påstående. Den till Swedberg sympatiskt inställde Lars Högmareck anser, att psalmen är en översättning av Swedberg efter den braunschweigiske advokaten Gottfried Wilhelm Sacers »Gott dir sey Danck gegeben».²⁾ Han tillägger dock försiktigtvis, att »andre säga, at Ol. Smaraeus, pastor i Åfwansiö och Gestrikeland warit translator». Denna sistnämnda uppgift har Högmareck utan tvivel hämtat från Plantin, som har följande noggranna uppgifter om psalmens författare och översättare.³⁾ »Germanice Gothofriedus Wilhelmus Sacer, juris consultus, circa an. 1690, svethice mag. Olaus Smaraeus, roslagus, past. in Åfwansiö, Gestr. mortuus an. 1707. D. J. Swedberg, se transtulisse asserit.» Nils Wettersten Bengtsson, vars uppgifter bruka stämma överens med Plantins, uppgiver Smaraeus som översättare men nämner däremot ej alls Swedbergs namn i detta sammanhang.⁴⁾

Olaus Smaraeus blev efter sina studiers avslutande först lektor i Gävle men efterträdde rätt snart en svåger som kyrkoherde i Ovansjö pastorat av ärkestiftet.⁵⁾ Han synes ha varit en begåvad

1) Jesper Swedbergs Lefwernesbeskrifning, (ed. G. Wetterberg), Lund, 1941, sid. 188.

2) L. Högmareck, Psalmopoeographia, Stockholm, 1736, sid. 61.

3) O Plantin, Peri hymnopoion sive de auctoribus hymnorum ecclesiae sveo gothicae, I—II, Diss. Ups., Pres. J. Hermansson, Uppsala, 1728—30, sid. 63.

4) Wetterstens psalmhistoria i Uppsala universitetsbibliotek: Nordin 15.

5) Härnösands landsarkiv: Ovansjö L I:3. Se i övrigt J. E. Fant-A. Th. Låstbom, Upsala ärkestifts herdaminne, II, Uppsala, 1843, sid. 382. W. A.

studiekarl med gott anseende hos sina förmän. I teologiska fakultetens protokoll, där Smaraeus' namn förekommer i olika stipendiesammanhang, kallas han »en wacker studiosus». ⁶⁾ Prof. Julius Micrander hos vilken han synes ha stått i hög gunst, begärde hos domkapitlet att få honom som hjälp i sin prebendeförsamling Vaksala. ⁷⁾ Även i medlemmar av familjen Benzelius hade Smaraeus gynnare. ⁸⁾ När kyrkoherdetjänsten i Ovansjö blev ledig, ansåg domkapitlet honom väl meriterad för denna tjänst och rekommenderade honom hos konungen. ⁹⁾

Smaraeus har vid åtskilliga tillfällen framträtt som skald. Hans poetiska begåvning kommer mycket väl till uttryck i en hel rad tillfällighetsdikter. Första gången Smaraeus synes ha fått någon dikt tryckt var 1682. Han hade då varit student i två år. Det var en gravskrift över kyrkoherden Thomas Krook i Knutby och Faringe. Gravskriften, som är skriven på latinsk vers, röjer författarens goda versifikatoriska handlag. Några år senare får Smaraeus på nytt tillfälle att med ett begravningskväde hylla minnet av ännu en upplandspräst, Erik Wichstadius, kyrkoherde i Ununge och Edsbro. Denna skrift, som består dels av en svensk dikt dels av ett latinskt epitaphium, har det allra största intresse för denna undersökning. I det svenska kvädet, »Wårt usle korte lijf oss noga bör besinna», möter en både innehållsligt och formellt fullvärdig religiös dikt.

Om Smaraeus är författare till psalmen »Gud ware tack och ähra», så torde professorn sedermera superintendenten i Härnösand Julius Micrander ha varit den, som fäst Swedbergs uppmärksamhet på den unge prästens psalm. Micrander var ju Swedbergs vän och deltog dessutom såsom medlem av teologiska fakulteten i dess granskning av psalmboken. Smaraeus har i tvenne latinska lyckönskingsdikter hyllat sin höge gynnare.

När biskop Erik Benzelius 1693 gifte bort sin dotter Kristina med räntrmästaren vid Uppsala universitet Petter Hallenius, adlad Hallenstedt, uppvaktade Smaraeus brudparet med ett kväde.

Det kan nämnas som en kuriositet, att Smaraeus t. o. m. till Uppsala domkapitel ingav en supplik om befordran författad på latinsk vers. ¹⁰⁾

Unander, Minnesskrift med anledning av unanderska släktföreningens 25-åriga tillvaro, Malmö, 1938, sid. 12 tab. G.

⁶⁾ Uppsala universitets arkiv: Teol. fakultetens prot. den 15 dec. 1686.

⁷⁾ Micrander till Uppsala domkapitel den 9 dec. 1692. Uppsala landsarkiv: Uppsala domkapitels arkiv, E V: 146, 1.

⁸⁾ Erik Benzelius d. ä. till Erik Benzelius d. y. den 27 nov. 1696. Linköpings stiftsbibl., Br 8 handl. 64.

⁹⁾ Uppsala domkapitel till Kungl. Maj:t den 31 mars 1697. Uppsala landsarkiv: Uppsala domkapitels arkiv, B I: 5.

¹⁰⁾ Uppsala landsarkiv: Uppsala domkapitels arkiv, A I: 13, Protokoll den 4 april 1694.

Smaraeus umgicks tydligen flitigt i »litterära» kretsar. Han och hans brud överhopades därför vid sitt bröllop av en mängd hyllningsdikter författade av hans vänner. Bland dessa hörde även Johannes Smaraeus, en broder till Olaus. Johannes, som för övrigt icke alls omnämnes i Fant-Låstboms herdaminne, var en nästan lika flitig tillfällighetspoet som brodern. Till skaran av versskrivande gratulanter hade även Petrus Micrander sällat sig. Petrus Micrander var son till Smaraeus' förespråkare.¹¹⁾ Av här gjorda undersökning framgår det tydligt, att Smaraeus gott och väl kan tänkas som upphovsman till psalmen »Gud ware tack och ähra». Hans litterära insikter skulle mer än väl förslå härtill.

Beckman, som ej haft kännedom om Smaraeus' verksamhet som tillfällighetsskald, vill tillerkänna Swedberg psalmen.¹²⁾ Han framhåller visserligen möjligheten av att Swedberg av misstag angivit sig som författare. Swedberg skulle i så fall endast ha förbättrat Smaraeus' översättning. Detta är dock enligt Beckman föga troligt. Han hänvisar till det faktum, att Smaraeus är tämligen okänd. Swedberg uppger ju dessutom sig själv som författare.

De av Beckman anförda skälen utgöra icke något hinder för att Smaraeus är översättaren och Swedberg bearbetaren. Just att Smaraeus är så föga känd, talar för honom som översättare av Sacers psalm. Det är annars tämligen oförklarligt, hur Smaraeus skulle av samtidens psalmhistoriker kunna utpekas som översättare. Plantin är i ovanligt hög grad pålitlig. Hans uppgifter ha i många fall visat sig fullt korrekta. Swedbergs Lefwernesbeskrifning som psalmhistorisk källa har däremot befunnits vara i högsta grad otillförlitlig.

Det är visserligen sant, att intresset för änglarnas värld var något mycket utmärkande för Swedberg. Detta intresse delades dock av hans samtida.¹³⁾

Den tyska psalm, som ligger till grund för den svenska översättningen, är, som redan nämnts Sacers »Gott dir sey Danck gegeben». Den är mycket vanlig i tyska psalmböcker under det sista årtiondet av 1600-talet. Som förebild för den tyska originalpsalmen har stått Melanchtons »Hymnus de sanctis angelis», »Dicimus grates tibi». ¹⁴⁾ Härmed kommer vi in på ett intressant förhållande beträffande änglalsalmerna i den swedbergska psalmboken.

Av de fem änglalsalmerna i 1694 års psalmbok gå icke mindre än tre tillbaka på Melanchtons latinska hymn. Den äldsta svenska

11) Hernösands stifts herdaminne, I, Uppsala o. Stockholm, sid. 11.

12) J. W. Beckman, Den nya svenska psalmboken, framställd uti försök till svensk psalmhistoria, Stockholm, 1845, sid. 123 f.

13) D. Lindquist, Studier i den svenska andaktslitteraturen under stormakts-tidevarvet, Lund, 1939, sid. 371.

14) Beckman, a. a., sid. 123 f. Liedgren, Svensk psalm och andlig visa, Stockholm, 1926, sid. 311.

översättningen nr. 225 »O Fader wise / Tig wi allesamman / Lofwe och prise», föreligger i svenskt tryck redan 1626.¹⁵⁾ Denna gamla översättning har tydligen gjorts direkt efter det latinska originalet. Psalmen lär ännu i våra dagar sjungas i Älvdalen. Nr. 227 »O Herre Gud, wi lofwe tig / Med mun och hierta innerlig» är icke översatt från den latinska hymnen utan efter Paul Ebers »Herr Gott dich loben alle wir». Det är denna Ebers tyska version av »Dicimus grates», som Swedberg syftar på, när han vid nr. 225 anger »Phil. Melanch. Dicimus grates, Pauli Eberni Germanice».¹⁶⁾ Han gör sig här skyldig till förväxling mellan nr. 225 och nr. 227. Vid den sistnämnda har han blott antecknat »Swedberg transtulit».¹⁷⁾

Beträffande nr. 228 »O Gud, rik af barmhertighet / Jag tackar tig för tin godhet» lämnar Swedberg den efter vad det vill synas fullt korrekta uppgiften, att han förbättrat den »ex antiquo».¹⁸⁾ Den viktigaste förändringen består däri, att Swedberg delat upp den äldre psalmens slutstrof i tvenne verser. Äldre versionen: »Emoot diefwulens list och macht / Öfwer oss hålla wård och wacht / Entlig vthi wår sidsta änd / Anamma wår siäl i sin hand / Och föran genom then mörcka daal / Til tigh vthi tin frögdesaal. Amen.» Swedberg: »Mot satans list och grymma macht / Hålt öfwer oss tin wård och wacht / Låt ock tin anda hos oss bo / At wi i tig må hafwa ro» (v. 6). »Och ändtlig i wår sidsta änd / Anamma siälen i tin hand / Och för then vhr then mörcka dahl / Til tig vti tin frögdesahl» (v. 7).

Högmarck kompletterar Swedbergs uppgifter och omtalar, att Haqvin Ausius översatt psalmen efter Basilius Förtschs »O Gott reich von Barmhertzigkeit».¹⁹⁾ Den svenska översättningen ingår i Ausius' edition (1641) av Förtschs Geistliche Wasserquelle.²⁰⁾

Lindquist påpekar, att vi ha att göra med en verklig »andeligh sång» och alltså ej en rimbön, som Liedgren antagit.²¹⁾ Liedgrens antagande torde kanske kunna förklaras därav att han ej haft tillgång vare sig till den tyska originalskriften eller till Ausius' upplaga 1641. Han har ej kunnat återfinna den tyska psalmen utan endast dess danska motsvarighet, »O Gud riig aff barmhertighed», som ingår i en av Hans Raffn verkställd översättning av år 1620. Lindquist har använt sig av en av Joh. Eichhorn tryckt edition av »Geistliche Wasserquelle», som tillhör Skoklosters bibliotek, men som nu synes på något sätt ha kommit undan. Man har trots ihärdigt efterforskande ej lyckats återfinna den.

15) a. a., sid. 212.

16) Lefwernesbeskrifningen, sid. 188.

17) a. a., sid. 188.

18) a. a., sid. 188.

19) Högmarck, a. a., sid. 61 och 150.

20) B. Förtsch, En andeligh watukälla, Stockholm, 1641, sid. niij.

21) Lindquist, a. a., sid. 50. Liedgren, a. a., sid. 279.

Det av mig använda exemplaret tillhör Det Kgl. Bibliotek i Köpenhamn. Förläggare är Gottfried Grossen i Leipzig, och boken har tryckåret 1625. I denna kallas psalmen »Ein geistlich Lied von den heiligen Engeln» d. v. s. denna rubrik står egentligen över psalmen »Es stehn für Gottes Throne» men denna efterföljes av tvenne andra psalmer »am S. Michaelis Tage», och över dessa stå överskriften »Ein anders». En av dessa är »O Gott reich von Barmhertzigkeit».²²⁾ Man kan således på goda grunder använda rubriken »Ein geistlich Lied von den heiligen Engeln» även för »O Gott reich von Barmhertzigkeit». I registret kallas samtliga psalmer på Mikaelidagen för »geistliche Lieder». En »Reimgebetlein» för denna helgdag finnes även upptagen i registret, men med »Reimgebetlein» åsyftas icke någon av änglaspalmerna utan den s. k. tacksägelsen på Mikaelidagen, »Wir dancken dir Herr Jesu Christ / Dass du uns deine Engel gibst».²³⁾

Den tyska psalmen avslutas med en vers, som den svenska översättaren icke gjort sig möda att överflytta till svenskt språk. »O Vatr gewehr mich dieser Bitt / im Lebn vnd Tod verlass mich nit / Mach mich in Christo deinem Sohn / ein Erben in des Himmels thron. Amen». Högmärck har lagt märke till denna strof och lämnar, som det vill synas, ett eget prov på hur den kunde försvenskas.²⁴⁾ »Ach Fader nådigt mig bönhör / Jag Tig i lif och död tilhör / Giör mig vti Tin enda Son / En arfwing i Tin himmelsthron».

Om Förtsch är författare till psalmen, kan väl icke med säkerhet avgöras. Det förhållandet, att psalmen är så sällsynt i tyska psalmböcker, att den blott tycks förekomma i »Wasserquelle», skulle kunna andragas som huvudskäl för Förtschs författarskap.

Swedbergs översättning av Georg Reimanns »Aus Lieb lässt Gott» nr 224 »Gud låter här sin christenhet» tillhör de mest kända av de swedbergska psalmerna. Den har, för övrigt med all rätt, blivit för högmässogudstjänsten på den helige Mikael's dag, vad »Var hälsad sköna morgonstund» är för julottan. Den är ett gott exempel på vilka stora värden »liturgiserade» psalmer kunna skänka åt den gudstjänstfirande församlingen.

Swedberg vill tydligen betrakta psalmen som sitt eget verk. Han anger blott sig själv som författare.²⁵⁾ Både Plantin och Högmärck korrigerar Swedbergs uppgift och hänvisa till Reimanns psalm.²⁶⁾ Denna synes förekomma första gången i Joh. Eckards Festlieder av 1598, (Königsberg) såsom nr. XXI. Liedgren uppger psalmens tillkomsttid »tr. 1644». Detta måste bero på något

22) B. Förtsch, Geistliche Wasserquelle, Leipzig, 1625, sid. 235.

23) a. a., sid. 231 f. Obs. den felaktiga sidhänvisningen i registret.

24) Högmärck, a. a., sid. 61.

25) Lefwernesbeskrifningen, sid. 188.

26) Plantin, a. a., sid. 62. Högmärck, a. a., sid. 61.

misstag.²⁷⁾ Både Wackernagel och Koch äro överens om året 1598.²⁸⁾

Den svenska psalmens slutstrof torde kunna betraktas som Swedbergs eget verk. »O Herre Gud, war mild och god / När wi med döden stride / Tin ängel gifwe kraft och mod / at wi i frid aflide / Så skole wi med godt behag / Tig siunga på then stora dag / O Gud, hör hwad wi bidie». Denna vers utsattes för häftiga angrepp i samband med striden om den swedbergska psalmboken. Det var framförallt versraden »Tin ängel gifwe kraft och mod / At wi i frid aflide», som förorsakade ett häftigt meningsutbyte. Professon i Dorpat Crispinus Jernfelt påpekade i sin stridsskrift, att församlingen i psalmens övriga verser sjöng om de *skapade* änglarna.²⁹⁾ Det fanns därför ingen anledning att betvivla, att även den i slutversen omnämnde ängeln var en av Gud skapad ängel. Änglarna voro såsom Guds »creatur» ingalunda av en så helig natur, att de kunde giva människorna kraft i dödens stund. Om man ville tillerkänna änglarna en sådan förmåga, var man snubblande nära de »påwiskes» lära. Endast Guds Ande kan skänka hugsvalelse i dödsnöd.

Ärkebiskop Swebilius bemötte Jernfelts påstående bl. a. under hänvisning till att psalmförfattaren tydligen åsyftade angelus foederis d. v. s. Jesus Kristus.³⁰⁾ Detta var även vad Swedberg hävdade vid försvaret av sin psalm.³¹⁾ Om man läste *hela* psalmen »med någon andacht och något efftertänkiande», förstod var och en, att det här gällde den store förbundsängeln. I psalmens v. 1—4 talades om människans glädje över de skapade änglarna och deras tjänster. I den femte versen däremot ställdes tacksägelsen till Gud, »så at man i thenna wers talar om någon annan ängel och annan tjenst som Gudi enkannerligen pårörer».

Swedberg hävdade vidare, att även om det skulle vara tal om en skapad ängel, så var detta icke emot Guds ord. Det kan icke vara fel att i dödsnöd be Gud, att han ville sända en helig ängel att styrka oss. Enligt evangelisten Lukas kom ju en ängel från himmelen och styrkte Kristus i hans dödsångest. »Om nu Skaparen i sin diupesta förnedring wardt tröstad och styrckt i sin dödsnöd: hwarföre är thet wilfarande mening, at wänta af Gud styrkio af en Ängel»?

Den renlärighetskommission, som i maj 1695 satt till doms över den swedbergska psalmboken, förordade, att ordet ängel i

27) Liedgren, a. a., sid. 311.

28) Ph. Wackernagel, Das deutsche Kirchenlied, V. Leipzig, 1877, sid. 347. E. E. Koch, Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesangs, II, Stuttgart, 1867, sid. 275.

29) Riksarkivet: Prästeståndets arkiv, I: 6.

30) Uppsala universitetsbibliotek: Nordin 1794.

31) Skara stiftsbibliotek: Sw IV.

v. 5 borde tryckas med stor bokstav för att beteckna »then stora förbunds Ängelen». ³²⁾

Vid domkapitlens granskning av psalmboken ansåg t. ex. kapitlet i Linköping, att psalmen bättre borde följa det tyska originalet. ³³⁾ Biskopskollegiet beaktade icke detta förslag utan ändrade »Tin ängel» till »Tin Ande» och därmed var den segslitna tvistefrågan ur världen. ³⁴⁾

Bengt Wahlström.

³²⁾ Uppsala landsarkiv: Uppsala domkapitels arkiv, I IV:2.

³³⁾ Linköpings stiftsbibl.: B 116.

³⁴⁾ Uppsala landsarkiv: Uppsala domkapitels arkiv, I VI:17.

Laurentius Petri Sällskapet.

Sällskapets styrelse hade i år förlagt sitt sammanträde på Stora Sköndal den 7—8 januari 1951. På kvällen den 7 hade även några av sällskapets övriga medlemmar kommit tillstädes och efter vesper i bönekammaren på Sköndal vidtog ett samtal om erfarenheter, som gjorts under det sista sommarkonventet, då veckans tideböner i full utsträckning kunde sjungas. Det syntes lämpligt att nu söka ordna sommarkonventet på sådant sätt att kontakt kunde erhållas med nya grupper av kyrkans folk som kunde vilja inordna sig i det gudstjänstliv, som sällskapet kan erbjuda. För den Svenska kyrkans missionsstyrelse var pastor Stig Falk närvarande och det beslöts att möjligheterna för att ge nästa sommarkonvent ett inslag av missionsföredrag skulle undersökas.

Frågan om tiden vore mogen för en utvidgning av antalet psaltarpsalmer i tidegården var också föremål för överläggning. Det uttalades som ett önskemål att ett verkligt psalterium, omfattande hela psaltaren, skulle utges, men anordnad för läsande av psalmerna i växelläsning och helst med en sådan översyn av texten att de svåraste rytmiska oformligheterna bortarbetades. Till psaltaren borde fogas dels övriga brukade bibeltexter framför allt de nytestamentliga cantica, schemata för de olika tideböerna samt en plan för fördelning av psaltarens psalmer under en månad.

Vid styrelsens sammanträde omvaldes samtliga på de gamla posterna. Medlemsantalet hade under år 1950 stigit från 139 till 175. Åtgärder för fortsatt medlemsvärning diskuterades. Om utgivandet av Breviarium lincopense meddelades att andra delen, omfattande kyrkoårsdelen, skulle föreligga till den 15 april. På grund av denna dels storlek uppdelas den i två årsurkunder under åren 1951 och 1952. Till densamma hade från Humanistiska fonden erhållits ett anslag på 3.000 kr. Till omkostnaden för del III skulle nytt anslag sökas.

Även under år 1951 utgår Svenskt gudstjänstliv som sällskapets organ. Stencilicering av medlemsförteckning skulle göras under våren. Sommarkonventet skulle förläggas till Tylösand under tiden 7—12 augusti och i samband därmed skulle sällskapets tioåriga tillvaro högtidlighållas. För det av årsmötet beslutade förtjänstecknet fastställdes stadgar. Sedan Henry Bradshaw Society i London meddelat att det vore intresserat av samarbete med sällskapet beslöts att Laurentius Petri Sällskapet skulle antecknas som medlem i den engelska motsvarigheten och Henry Bradshaw Society såsom medlem i Laurentius Petri Sällskapet.

Om 1952 års styrelsesammanträde beslöts preliminärt att det skulle förläggas till Stora Sköndal 8 januari.

ordf.

Från K. S. V:s centralkommittés årssammanträde i S:ta Clara kyrkorådssal i Stockholm 9 jan. 1951.

Centralkommittén höll sitt årssammanträde under ordf. biskop Auléns ordförandeskap. Därvid erinrade han i varmt kännande

ord om prosten Allards bortgång. »Det har ej funnits en Musica sacra mera varmt hängiven tjänare än prosten Allard. Hans liv var fyllt av glädjen att få stå i kyrkomusikens tjänst. Vi ihågkomma honom i tacksägelse inför Gud.»

Ett ämne som ingående behandlades var den gregorianska koralen. Den tycks alltjämt betraktas som ett komplex. Man är liksom rädd för den. Det måste bero på okunnighet. Man vet ej, hur den skall utföras. Man famlar t. ex. när det gäller gammal-introitus. Centralkommittén beslöt stödja en hänvändelse av domkyrkoorganisten Weman till Musikaliska Akademien att i examen för blivande kyrkomusiker dirigering borde utgöra ett särskilt ämne, att examinanderna skulle prövas i gregoriansk sång samt att de skulle visa färdighet i att kunna utföra en vesper enligt Mässbok 11.

Musikdirektör W. Ahlén ställde frågan: »Hur väcka liv i våra döda koraler»? Samtalet utmynnade i ett beslut att verka för denna sak genom artiklar i lämpliga tidningsorgan.

Bland andra mera betydelsefulla beslut må nämnas, att en eller två s. k. orgeldagar skall hållas under hösten, förmodligen i Stockholm, att åtgärder skall vidtagas för möjligheten av uppvärmning en dag i veckan av de kyrkor, där så ske kan med tanke på organisternas behov av överspelning och övning av färdighet i orgelspel samt att resp. domkapitel ville erinra församlingarna om ett cirkulär av 1948 angående skydd av orglarna.

De sedvanliga rapporterna från orgelrådet, koral- och körsektionerna samt sektionen för kyrklig skrud och prydnad gav anledning till värdefulla samtal och därav följande beslut.

Centralkommittén beslöt stödja och bidra till ett kyrkomusikens arkiv, lämpligen förlagt till Linköping. Med anledning därav utsågs musikdirektör Jan Håkan Åberg, Skövde, till bibliotekarie. I övrigt omvaldes den sittande styrelsen, bestående av biskop G. Aulén, ordf., biskop A. Nygren, v. ordf., komminister G. Grefberg, sekr., kantor Karl G. Gustafsson, kassör samt musikdirektörerna H. Weman och W. Ahlén utan funktion.

Stockholm 18/1 1951.

Gabriel Grefberg.

Stiftskretsarna av KSV.

Ärkestiftets krets. Ett Bachnummer av stiftsbladet Ärkestiftet inledde verksamhetsåret. Redaktör för bladet var Ingvar Sahlin, som lyckats få ihop en stor skara medarbetare. Denna tidning bekostades av det lokala KSV och nådde stor spridning.

I Ockelbo hölls den 1 mars en liturgisk-kyrkomusikalisk dag för norra stiftsdelen med ett 25-tal deltagare. Körer från Gästrikland medverkade. Instruktion hölls för präster och organister av Henry Weman. Samtal hölls över ämnet Liturgi och förkunselse med inledning av Ö. Sjöholm. Pastor loci S. Alm bjöd på hela förplägnaden(!).

Veckan kring J. S. Bachs död hölls sångvecka på Stiftsgården i Undersvik i Hälsingland under ledning av I. Sahling. Denna vecka utföll så lyckligt, att man hoppas den skall bli årligt återkommande.

På den stora rikskyrkosångshögtiden i Uppsala 20—23 oktober hade KSV anordnat en särskild dag, den s. k. orgeldagen på högtidens fjärde programdag. Den närmare utformningen framgår av möteshandboken. Intresset för denna dag visade sig vara utomordentligt stort. Det lokala KSV tvekade ej heller att satsa stora belopp på denna dags lyckliga genomförande.

Ett uppmärksammat inslag i rikskyrkosångshögtidens program var också den utställning av äldre kyrkomusikalier, som anordnades å Universitetsbiblioteket under ledning av bibliotekarie Åke Davidsson. Denna utställning öppnades på mötets första dag inför en utvald skara inbjudna.

En unik händelse blev den kammar-

musikkonsert, som på söndagsmiddagen den 22 oktober hölls i Universitetsbibliotekets förhall för körledare och särskilt inbjudna. Där spelades Roman, Scarlatti och Bach under förnämlig medverkan av Ingemar Hedenius, flöjt, August Wentzinger från Basel, gamba, och Richard Engländer, cembalo.

För kommande verksamhetsår har KSV i Ärkestiftet anslagit medel för 5 kör- och orgelkonserter i olika landstyrkor i stiftet.

Föregående års upprop till präster och organister om anslutning till KSV:s strävanden ledde till ett betydande ökat antal betalande medlemmar, varför KSV Ärkestiftet vid 1950 års slut kan glädja sig åt en medlems-siffra på 130 personer.

Allt lovar gott för framtiden.

Uppsala årskiftet 1950—51.

Öyvind Sjöholm.
sekr.

Linköpings stiftskrets. Styrelsen har utgjorts av följande personer: Biskopen, teol. dr T. Ysander, ordf., kyrkoherden A. Adell vice ordf., komminister Olof Agrell repr. i Centralkommittén, kantor Henning Novik sekr. och kassör, samt kontraktsprosten A. Nordin och musikdirektör Lars Edlund.

Styrelsen har sammanträtt den 17 januari. För att uppnå en samverkan inom stiftet mellan KSV, SAOK och Kyrkosångsförbundet har delegerade från dessa tre organisationer på KSV:s initiativ varit kallade till överläggning i Linköping den 9 oktober. Såsom en fortsättning härpå följde den

11 december ett sammanträffande i Linköping mellan styrelserna för de nämnda organisationerna och en överläggning om vad som bör göras för kyrkosångens- och musikens höjande inom stiftet. Fortsatta överläggningar beräknas äga rum under den närmaste tiden.

Den 30 maj anordnades en kyrkdag i Skänninge över ämnet »Kyrkoskrud och textilvård».

Den 12 april anordnades i Linköping en diskussion kring ämnet: »Hur kan vi främja gudstjänstlivet? Vad fattas i detta avseende?» Flera präster och kyrkomusiker deltog med inledningsanföranden och diskussionsinlägg.

Årsmötet hölls i Gammalkils kyrka den 6 juli och inleddes med tal av kontraktsprosten A. Nordin samt sång av en kör under musikedirektör Lars Edlunds ledning. Efter förhandlingarna berättade friherrinnan Greta Lagerfelt ur kyrkans historia, kantor T. Johansson föredrog en orgelkrönika, orgeln demonstrerades av musikedirektör Edlund, och textilierna av kyrkovaktmästare P. Andersson. Efter lunch ställdes färderna till Björkebergs medeltidskyrka, som demonstrerades av kyrkoherde H. Hjalmarsson. Biskop Ysander höll parentation över sällskapets hedersledamot, prosten F. M. Al-lard, varpå körsång och orgelmusik följde.

Flistads kyrka besöktes därefter och demonstrerades av kyrkoherde S. Almerstam, varpå årsmötet avslutades med psalmsång.

Till tre deltagare i Laurentius Petri-sällskapets studiekonvent i Danderyd har stipendier utgått med 300 kronor. Prenumeration å 25 ex. av tidskriften »Svenskt Gudstjänstliv» har även under detta år skett. I kol-

lektmedel har kretsen under året bekommit kronor 975:42.

Sturefors den 31 december 1950.

Henning Novik.
sekr.

Strängnäs stiftskrets. Bach-jubiléet i Lund försommaren 1950 blev för stiftets kyrkosångare den stora händelse, som kom att ställa allt övrigt i skuggan på ett sätt, som bl. a. hade till följd att det för stiftets vidkommande visade sig ogörligt att vinna tillräcklig anslutning för en stiftets egen kyrkosångshögtid. Men så hade förbundet redan i Lund på ett mycket förtjänstfullt sätt bidragit med ett separat framträdande i Bach-kantaten nr. 29 »Dig skall ditt Sion sjunga», ett framträdande som uppenbarligen föregåtts av ett intensivt förberedelsearbete under vårterminen.

Om alltså verksamheten detta år ej fått utmynna i en förbundets egen officiella manifestation, har kyrkosångens sak dock främjats på skilda vägar bl. a. genom planering av stiftsförbundets kommande verksamhet. Sålunda har man beslutat verka för den så betydelsefulla barnkörsverksamheten genom att söka få till stånd barnsångarting kontraktsvis. Cirkulär skall utsändas till vederbörande kontraktsprostar och en vald representant för kyrkomusikerna inom respektive kontrakt. Vidare ämnar förbundet hålla en mer omfattande kyrkomusikalisk kurs försommaren 1951.

Glädjande nog kan man vid det tilländalupna arbetsåret finna att kyrkosångsrörelsen i stiftet alltjämt har vind i seglen, vilket exempelvis kommit till uttryck i en fortgående ökning av medlemsantalet. Förbundet räknar sålunda med sina 60 anslutna körer 1163 medlemmar, vilket ger ett

medeltal av 19 kyrkosångare per enskild kör. Med stor glädje och djupaste tacksamhet finna vi alltså att allt fler söka uppbyggelse och — för att nu anknyta till ett välkänt Bach-citat — »sinnets rekreation» i den oförlikneliga »Musica sacra».

Nyköping den 13 dec. 1950.

Ake Kullnes.

sekr.

Skara stiftskrets. Årsmöte hölls i Skara den 20 febr. Räkenskaperna för år 1949, som balanserade på kr. 7,625:67 och utvisade en behållning på kr. 5,414:58, godkändes. Styrelsen och kassaförvaltaren beviljades full och tacksam ansvarsfrihet. Under året ha hållits kontraktsdagar för präster och organister gemensamt med övningar i liturgisk sång och koralsång samt föredrag om kyrkosång och församlingsarbete. Kyrkosångsdagar ha hållits i Hjo och Skara, den förra under ledning av musikdir. Jan-Håkan Åberg, den senare av domkyrkoorganisten Gotthard Arnér. Båda dagarna avslutades med musikkudstjänst. Vid den senare utförde en kör ur KSV. Söndagens vesper enl. Evang. Tidegård: — Ett flertal sånggudstjänster ha hållits i olika delar av stiftet. Skara-Lidköpingskretsen sjöng i Larvs kyrka i stilla veckan den 4 april bl. a. Widéens koralkantat Vid Jesu kors; i Stenums kyrka den 12 nov., då Widéens Mässa utfördes; i Örslösa den 3 dec. vid kyrkans 150-årsjubileum, då ett flertal adventshymner och Widéens Juloratorium utfördes. Vänersborgskretsen sjöng i Väne-Ryrs kyrka den 12 febr., då en ny orgel invigdes, ett antal jul- och trettondags-

hymner med predikan av komminister Len. Fridén; i Bäreberg den 8 okt., då programmet upptog Bachhymner, Runbäcks Mässa och Romans Dav. psalm 37; vid församlingsafton i Vänersborgs församl. hem den 18 okt. tills. med Öxnereds kör och i Vassända-Naglum vid kyrkans 150-årsjubileum. Då utfördes en kantat med text av Bengt Svarén och musik av Bertil och Ingrid Fridén. Falköping-Skövdekretsen har endast haft en sånggudstjänst, näml. i Karlsborgs kyrka den 29 januari.

Vid Varnhems klosterkyrkas 800-årsjubileum den 10 sept. medverkade KSV:s samlade kör med en konsert, som avslutades med Söndagens vesper.

200-årsminnet av J. S. Bachs död firades av Västergötl. Körförbund med en konsert i Skara domkyrka den 23 april. KSV-kören medverkade bl. a. i kantaten nr 79 Herren Gud är sol och sköld. — KSV gav en Bachkonsert i Mariestads domkyrka den 7 maj under medverkan av Skövde och Töreboda kyrkokörer. Musikdir. Göte Persson utförde Bachs Ess-durspreludium. Kören sjöng bl. a. kantaten 79, och en stråkkvartett spelade Air ur svit nr 3 D-dur. Kyrkoherde G. Nordquist höll högtidstalet. — KSV medverkade vid stiftsmötet i Skara den 20—21 juni, första dagen vid inledningsgudstjänsten, då Brynolphus hymn av Widéen utfördes, andra dagen med en musikkudstjänst och Aftonbön enl. Mässboken II. — Styrelsen har utgjorts av följande: Prosten Samuel Melin, Borås, ordf.; kyrkoherde Gunnar Nordquist, Värning v. ordf.; komminister C. Th. Ekelöf, Skövde, kassaförvaltare; Kyrkoh. E. H. Cederbom, Gullspång, sekr. och 1:e dirigent; kantor A. Lundin, Saleby, komminister B. Fridén, Vänersborg, och musikdir. J. H. Åberg, Skövde, biträdande dirigenter, samt fru Anna Fredin, Vara, och kyrko-

herde Hen. Andersson, Börstig, ledamöter.

Gullspång den 3 jan. 1951.

E. H. Cederbom.
sekr.

Lunds stiftskrets. Den 8:e allmänna svenska kyrkosångshögtiden i Lund 16—18 juni 1950 blev årets stora kyrkomusikaliska händelse i Lunds stift. KSV inom stiftet hade glädjen att på olika sätt — främst genom ett anslag på 5,000 kronor — bidra till genomförandet av kyrkosångshögtiden. I anslutning till denna hölls för Sällskapets medlemmar jämte särskilt inbjudna en konsert i Klosterkyrkan i Lund, vars program upptog kompositioner för soli och kör av Schütz och Bach, åtföljt av föredrag av professor Carl-Allan Moberg, Uppsala.

Den 20 november anordnades en KSV-dag i Karlskrona under mottot »Kyrkomusik och ungdomsverksamhet» med talrik anslutning av präster och organister i Blekinge. Därvid höll ordföranden, biskop Anders Nygren, föredrag. Demonstrationer, bl. a. ur Den svenska mässboken II, utfördes av Karlskrona stadsförsamlings barnkör. Dessutom medverkade Karlskrona läroverks frivilliga flickkör vid Högtidlig aftonbön i Amiralitetsskyrkan.

Efter framställning från KSV har Domkapitlet i Lund i cirkulär anbefallt ökad användning av Den svenska mässboken II.

Lund den 30 december 1950.

Sven Håkan Ohlsson.
sekr.

Göteborgs stiftskrets. Vid en musikafon i Domkyrkan den 12 sept., anordnad av KSV i samband med prästsällskapssammanträdet, stod Varbergs kyrkokör och musikdirektör Folke Ahn för programmet. Därvid utfördes två körsaker av H. Schütz: »Fariséen och publikanen» och kantaten »Nu tackar Gud allt folk» samt hymner av W. Ahlén, A. Kullnes, J. Morén, P. Steenberg och K. Andersson. En orgelkorral och en koralfantasi av J. S. Bach spelades.

I Örgryte nya kyrka hölls en musikgudstjänst d. 12 mars, varvid KSV:s kör och Örgryte kyrkokör medverkade, båda med musikdir. L. Svegelius som dirigent.

Den 19 nov. var en musikgudstjänst anordnad i Säve kyrka, varvid KSV:s kör utförde några hymner.

Stipendier ha utdelats till 17 kyrkörer till ett sammanlagt belopp av 875 kr.

Ekonom. understöd lämnats till 15 körer för inköp av notmaterial.

Ordf. är kyrkoh. Th. Kärrhy, v. ordf. kyrkoadj. T. Hulthén, sekr. komm. N. Lindblom, kassaförv. fil. dr. S. Grén Broberg, övriga styrelsemedlemmar prostén K. Janson, komm. G. Levén och kyrkoh. E. Borgås. Musikdir. L. Svegelius är sånganförare.

Göteborg d. 30 dec. 1950.

Nils Lindblom.
sekr.

Stockholms stiftskrets. Den 28 mars samlades 24 präster och kyrkomusiker i S:t Jakobs Församlingssal till en kurs i liturgisk sång, som anordnats av kretsen. Kommminister Ragnar Stenberg höll ett inledningsföreläsning om den liturgiska sångens väsen och uppgift. Kantor Eric Eric-

son ledde de fyra dubbellektionerna, som kursen omfattade. Mässbokens två delar utgjorde utgångspunkten för sångstudiet.

Deltagarna hade all anledning att känna sig tacksamma för vad de här inhämtade av en kunskapsrik lärare. Deras tack frambars av kyrkoherde Sven Wretblad i Botkyrka.

Tradition: Den 8 juni företogs den sedvanliga vårutflykten, denna gång med kyrkorna omkring Enköping som mål. Det blev ett lärorikt studium av helgedomarna i Litslena, Härkeberga, Svinnegarn, Teda, Kungs-Husby och Veckholm. Komminister Ragnar Stenberg var konsthistorisk ciceron, och

direktör Waldemar Ahlen demonstrerade orglarna.

Årsmötet hölls i samband med middag i Enköpings stadshotell. Årsberättelsen föredrogs och lades med godkännande till handlingarna.

Styrelsen beviljades full och tacksam ansvarsfrihet för år 1949. Styrelsen omvaldes. Så avslutades årsmötet av ordföranden, direktör Waldemar Ahlén, och hemresan anträdde. En god tradition hade berikats med ännu ett minne.

Stockholm den 31 december 1950.

Karl Erik Fridblom
sekr.

Recensioner.

Ingvar Sahlin: Vår Herres kantor. En Bach-bok. 282 s. Diakonistyrelsens förlag. Hft 9: 50.

Alldeles lagom till dagen för tvåhundraårsminnet av Johann Sebastian Bachs död, förelåg en populärt hållen, översiktlig och utförlig Bachbok. Ingvar Sahlin, dess författare har alla förutsättningar för att väl rykta värvat att presentera Bach för vår samtid. Han har synbarligen omsorgsfullt tillgodogjort sig litteraturen om Bach, som nu börjar bli ganska omfattande, han har grundligt studerat Bachs egna verk och kan därför tala av egen erfarenhet både som Bach-lyssnare och Bach-tolkare. Detta ger hans bok ett särskilt värde, inte minst för den som själv vill försöka sig på att förstå och tolka Thomas-kantorn. Sahlin har också den teologiska skolning som behöves för att kunna följa Bach då han med sin musik försöker tolka bibelordet. Man får en livlig förnimmelse både av Bachs storhet och hans be-

gränsning. Sahlin hör lyckligtvis inte till de Bach-fantaster som icke kunna se fläckar i solen.

För studiecirklar i musik borde boken vara idealisk och för gemene man till stor nytta och hjälp.

A. A.

Albert Schweitzer: Vördnad för livet. Urval ur Albert Schweitzers skrifter redigerat av Rudolf Grabs. Diakonistyrelsens förlag 1950, 326 s. Hft. 11: 50.

Givetvis kommer också denna bok, föranledd närmast av Albert Schweitzers nyss timade 75-årsdag, att föra in på dennes betydelse för Bachrenässansen. Fråga är om icke detta kapitel utgör bokens bästa, vid sidan om de kapitel som tala om missionären. Säkerligen med all rätt har som rubrik över Schweitzers hela musikaliska uppfostrargärning satts: I

Bachs tjänst. Icke minst Schweitzers energiska arbete i fråga om att rädda och förnya orgelklangen kan det sägas att det stått i Bachs tjänst.

Tyvärr kan det knappast sägas att den tyske introduktören gjort Schweitzer en tjänst. Man kan falla i förundran över åtskilligt, t. ex. inför karaktäristiken av Schweitzers religiositet (s. 18): »Den är etisk handlingsmystik i förening med en metafysisk agnosticism». I varje fall kan detta knappast ligga i linje med Schweitzers egna ord (s. 106), där han skildrar huru han lärde sig att »eftersträva ett klart och enkelt uttryckssätt även när jag skrev på tyska.»

A. Adell.

Ragnar Stenberg, Kyrka och Kyrkoskrud. Diakonistyrelsen 1950. Kr. 17: 50.

Begreppen kyrka och kyrkoskrud är här fattade som i Laurentius Petris kyrkoordning. Författaren redogör för kyrkobyggnadens och inventariernas historia från äldsta tider till våra dagar. Därvid får det svenska materialet givetvis en framträdande plats. Framställningen är lättläst och enkel och boken måste anses fylla en stor uppgift. Anmälaren hade dock väntat, att framställning skulle ha utgått från kyrkans tro och lära på ett mera direkt sätt. Kyrkobyggnadskonsten är t. ex. återgiven ungefär som vi brukar få den till livs i konsthistoriska handböcker. Den i lit-

teraturförteckningen omnämnda Lützel, Die christliche Kunst des Abendlandes, hade kunnat ge idéer om åtskilligt i detta sammanhang. Den textila kyrkokonsten har fått en relativt blygsam plats i förhållande till ett kapitel om måleriet, som egendomligt nog inte får sin motsvarighet i ett kapitel om svensk kyrkoskulptur. Eljest har anmälaren endast detalj-anmärkningar att komma med och av dessa bör exempelvis uppgiften att man inte prytt altaret med blommor under medeltiden korrigeras — det finns en notis i biskop Hans Brasks instruktion för kapelldjåknen, som visar detta. Albertus Pictors attributionerna av textilier är hittills givetvis endast attributioner. I framställningen av kyrklig målar Konst har Hjortzberg fått en framträdande plats. Men en utsprungligt skapande begåvning, Thor Fagerkvist, som hade kunnat bli en pånyttfödare av vår fattiga kyrkliga målar Konst, om han i tid hade uppmärksamats av arkitekter och kyrkomän (men då älskade man Torhamn o. a.), är inte nämnd, inte heller Pehr Hörberg, som dock spelat en så framträdande roll. Överhuvud taget är författaren bäst hemma på ärkestiftets kyrkliga konst, vilket har gjort, att de södra landskapen endast undantagsvis fått ge material. — Dessa anmärkningar kan dock inte förringa värdet av komminister Stenbergs bok, som man vill hälsa med glädje och tacksamhet.

B. Cnattingius.

»Gudstjänstlivet i Svenska Kyrkan.»

Den årliga teologdagen i Uppsala har avhållits avvaktad med starkt intresse. Ämnet, »Gudstjänstlivet i Svenska Kyrkan», belystes genom fö-

redrag av ärkebiskop Yngve Brilioth och kyrkoherde Gert Borgenstierna. På kvällen inleddes en diskussion av docent Stig Lindholm.

Dagen började med morgonmessa och så följde ärkebiskop Brilioths föredrag om »Gudstjänstens väsen». Denne avsåg ej att utöka antalet definitioner av begreppet gudstjänst. Risken härvidlag är att man utifrån en viss grunduppfattning kommer att ensidigt beskära det historiska materialet. Det är riktigare att fatta gudstjänsten som en gåva som skall förvaltas under ansvar. Särskilt framhävdes det djupa sambandet Skrift-Kyrka-Gudstjänst. Gudstjänsten insätter oss i den livsström som utgår från och förbinder oss med evangeliet. Detta sammanhang är dock ej en bro som för över mellanleden. Skilda tider ha gett sina bidrag men resultatet är ej ett lappverk utan ett levande helt, som smält samman i livsströmmen. Kanske Andens vind är gudstjänstens verkliga men odefinierbara essentia. — Den enskilde har att leva sitt liv i Kyrkans gudstjänst, att göra Kyrkans gudstjänst till sin egen gudstjänst. Sitt bidrag ger han genom att där bära offret av sin tillbedjande andakt. Detta är en gåva men utan förtjänst. v. Hügels ord om religionen som adoration ha fångat något mycket väsentligt. — Det är en angelägen uppgift att bibringa vårt kyrkfolk kunskap om gudstjänstens innehåll och historia. Erfarenhet av andra kyrkors gudstjänst fördjupar blicken för vår egenart. Den rätta pieteten är att taga vara på de värden som finnas, men vi böra också fråga vad som kan förbättras, ty gudstjänsten är en levande storhet med möjligheter till förnyelse. Ärkebiskopen uttalade sin glädje över att vi hålla på att upptäcka bortglömda värden, t. ex. i tidegården. Han rekommenderade vidare ett studium av samtidens liturgiska renässans men varnade för ensidighet. En fastställd kanon för liturgisk korrekthet finnes ej men vi skall vårda

känslan för liturgisk stil. Denna behöves ej hämtas utifrån. — Tradition och aktivitet mötas i gudstjänsten. Denna får ej bli ett museiföremål men får ej heller beskärmas av ett teologiskt dagsläge, såsom tidigare skett. Ett arbete på gudstjänstens förnyelse är legitimt även om vi ej få vänta resultat alltför snabbt. Strävan efter förnyelse är rättmätig under vissa förutsättningar: 1) obrottslig trohet mot gällande ordning, utan undantag 2) reform på lagliga vägar, trots en tålmodsprövande väntan 3) trohet mot Skriften, mot den evangeliska kristenhetens anda och mot vår egen Kyrkas tradition.

Kyrkoherde Borgenstierna höll där efter föredrag om »Liturgi och lära». Talaren framhöll vikten av rätt balans mellan altare och predikstol. Båda fordra ett kvantitativt minimum. (Även ett maximum finnes.) Man kan ifrågasätta om ej skillnaden mellan en »altarteologi» och en »predikstolsteologi» låter synen på Gud och Kristus framträda i olika nyans. Vidare måste vi fråga om det, som sker vid altaret, har täckning i det som sker på predikstolen. Ligger det bakom den liturgiska aktionen ett teologiskt tänkande, som hör hemma i evangelisk kristenhet? Och måste ej ett visst altarbeteende oemotståndligt leda till en viss teologi? Skattar man tillhörigheten till den evangelisk-lutherska kyrkan så högt, att man är beredd att offra något oevangeliskt? Det väsentliga i evangelisk-luthersk liturgi är Ordet. Också sakramentet hör hemma under detta. Det viktigaste är att Ordet förstås. Om det ej begripes, åstadkommes ej salighet. Det visuella får därför tjänareplats i förhållande till det auditiva. Då äro också ceremonierna villkorliga och i viss mening adiaforistiska. — Till evangelisk gudstjänst hör avvisandet av förtjänstlä-

ran. Liturgin är därför värdelös, om man tror sig med den förvärva salighet. — Utifrån avvisandet av mässoffer och transsubstantiation förordade talaren försiktighet med därmed sammanhängande liturgiska bruk. Härvid berördes frågan om elevation, mässklockor, reservation och omkonsekration. Dessa bruk — i och för sig förståeliga — vore ej ett omedelbart uttryck för evangeliskt tänkande utan rätt belastade. De äro ej betydelselösa, om de betraktas som mer än adiafora. Talaren ansåg visserligen nuvarande handboksstatus som liturgiskt minimum och delade i mycket den liturgiska förnyelsens förhoppningar. Men han frågade sig, om ej den svenska liturgiska traditionen har en dogmatiskt egenart, som står över alternativet Rom — Urkyrkan. Frågan om liturgi och lära bör ge oss utgångspunkten för ett nytt tänkande.

På kvällen inledde docent Lindholm en diskussion över ämnet »Gudstjänstlivets former och församlingsarbetet». Målsättningen för församlingsarbetet löser ej arbetets huru. Vi måste visa ödmjuk öppenhet och sänja över partimotsättningarna. Ett enkelt praktiskt krav är att gudstjänsten firas värdigt och efter redbar förberedelse. Ej ens den finaste fromhet kan dispensera från helgd i kyrkan. Här kan pastors beteendemönster hjälpa församlingen till vördnad. Handboken måste i prästens vardag erövrars inifrån: detta avsätter sina spår i gudstjänstens utgestaltning. Motståndet mot den liturgiska reformrörelsen och kyrklig förnyelse beror till stor del på att de

ha väckelse i sig och äro missionerande. Ha missgrepp begåtts, är detta väl något, som delas med andra väckelserörelser. Det finnes skäl att lyssna till dem. Men församlingen är alltid konservativ i fråga om liturgiska nyheter. Delar av församlingen få ej göras till främlingar i den kyrka, som skall vara allas. Vi böra iakttaga en vis via media i vår strävan att avhjälpa den nöd, som vårt gudstjänstliv befinner sig i för att i gudstjänsten måla vår Frälsare själv. — En enkel återhållsamhet rekommenderades i fråga om kyrkliga textilier o. d. och dopaltarets innebörd efterlystes.

I den efterföljande livliga debatten behandlades ett flertal av de frågor, som tidigare berörts. En evangelisk motivering för elevationen efterlystes och gavs. Däremot skulle man gärna vilja ha frågan om mässoffret i evangelisk teologi närmare belyst. Flera praktiska förslag framfördes. Missionsgudstjänster av olika slag måste skapas med episkopatets sanktion. Af tonsången skulle kunna göras mera levande genom att förläggas till en något senare tid och få en rikare liturgisk utgestaltning. En naturlig kontakt i prästens församlingsarbete, även i fråga om gudstjänsten, är kyrkorådet.

Det bör slutligen sägas, att vi sällan hörde en diskussion över hithörande frågor föras på ett så värdigt plan av alla. Ödmjukheten och viljan till samförstånd och sammanhållning var glädjande påtaglig.

Sv. Helander.

K. G. BERGHOLTZ & Co

KLOCKGJUTERI

STOCKHOLM 3 TEL. 107 290

—
KYRKKLOCKOR

ELEKTRISKA

RINGANLÄGGNINGAR

FÖR KYRKKLOCKOR

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

GÖTEBORG V.

Tel. 29 12 60

E. A. Setterquist & Son Eftr.

ÖREBRO

Sveriges äldsta fabrik
för kyrkoorglar

Tel. fab. 10134. Bost. 18607

A. Mårtenssons Orgelfabrik AB

Tel. 111 19

LUND

Tel. 111 19

ORGELBYGGEN för kyrkor, kapell och samlingsalar i
gediget utförande. Allt inom orgelbranschen tillverkas på
egna verkstäder av i yrket välskolad personal.